

Szwarc, Andrzej

"Zapomniane wspomnienia", oprac.
Eligiusz Kozłowski, Warszawa 1981 :
[recenzja]

Przegląd Historyczny 73/3-4, 420-421

1982

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

wina za zbrojny antagonizm Chorwatów z Węgrami obciążano tych pierwszych. (Te kwestie bardziej bezstronnie oceniał w swych pracach polski historyk — Wacław Felczak). Natomiast bardzo cenne są próby wyjaśnienia przez autora, dlaczego po zamordowaniu Lamberta również politycy liberalni, umiarkowani ostatecznie poparli dążenia do pełnej niepodległości nie próbując porozumienia z „legalnym władcą”.

Trzy kolejne rozdziały obejmujące w sumie prawie połowę książki Deak poświęcił okresom największej aktywności i roli politycznej Kossutha (od października 1848 r. do sierpnia 1849 r.). Obok podstawowych kwestii funkcjonowania władzy znajdujemy tu krytyczną analizę polityki zagranicznej i narodowościowej Kossutha (m.in. w sprawie protokołu konferencji Teleky-Rieger z 19 maja 1849, z niewielkimi nieścisłościami w faktografii związanej z tą konferencją). Deak interesująco ukazał rywalizację swego bohatera z Görgeyem, kilkakrotnie wspominał o udziale Polaków w walkach, ale pominął skomplikowane kwestie wzajemnych relacji między nimi a Kossuthem.

Rzetelna, dobrze napisana monografia daje oryginalny obraz działalności i publicystyki Kossutha, ich różnorodnych uwarunkowań. Zarówno postaci węgierskiego bohatera narodowego, jak jego różnym działaczom nie poskąpił autor uzasadnionej krytyki formułując przy okazji wiele ogólniejszych refleksji na temat rewolucji węgierskiej.

J.S.

Zapomniane wspomnienia, oprac. Eligiusz Kozłowski, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1981, s. 504, ilustr.

Wydawnictwo obejmuje siedem krótkich pamiętników z powstania styczniowego, z których tylko dwa (Ignacego Aramowicza i ks. Serafina Szulca) ukazały się drukiem w trudno dostępnych edycjach z lat sześćdziesiątych XIX w. Pozostałe pochodzą ze zbiorów rękopisów Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki PAN w Krakowie i Biblioteki im. Stefanyka we Lwowie, zaś ich autorami są Feliks Riedl, Jan Zbrożek, Aleksander Taniewski, Jan Zapalowicz i Tomasz Winnicki.

Relacje pisane są z różnej perspektywy czasowej i z rozmaitych punktów widzenia, odzwierciedlających doświadczenia powstańcze autorów; dwóch z nich wzięło udział w partyzancie jako szeregowcy w wieku zaledwie 15—16 lat, wśród pozostałych jest szef policji narodowej, dowódca dużych oddziałów i kapelan. Dwa teksty opisują wydarzenia dziejące się na Litwie i Białorusi; pozostałe dotyczą Królestwa Polskiego, zwłaszcza jego południowych regionów. Niektórzy autorzy (m.in. Zbrożek i Riedl) przedostali się na teren działań partyzanckich z Galicji; relacjonują oni tworzenie się oddziałów powstańczych w zaborze austriackim i nastroje tamtejszego społeczeństwa.

W przypadku tekstu Zapalowicza mamy do czynienia z raportem skierowanym do Rządu Narodowego, opatrzonym obficie komentarzami. Również i pozostałe relacje zawierają liczne fragmenty polemiczne, głównie oceny poszczególnych dowódców i członków organizacji narodowej, stanowiące echa sporów z lat 1863—1864.

Wydawca zrezygnował ze skrótów, coraz częściej stosowanych w podobnych edycjach. Każdy tekst opatrzył przypisami i posłowiem, wykorzystując do informacji o autorach i ich pamiętnikach również inne materiały rękopiśmienne, głównie korespondencję. Kilka takich tekstów źródłowych zamieścił w aneksach. Starannie opracowany tom wyposażono w rozszerzony indeks nazwisk oraz indeks nazw

geograficznych, a także mapy i szkice obrazujące przebieg walk opisywanych przez pamiętnikarzy. Nieco słabiej wypadła ikonografia: sporo jest ilustracji (głównie fotografie portretowe) wielokrotnie już reprodukowanych i bardzo luźno związanych ze zdarzeniami i ludźmi występującymi w tekstach.

A.S.

Wanda Nowakowska, *Narodowa funkcja sztuki w polskiej krytyce artystycznej 1863—1890*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Scientiarum Artium et Librorum” 2, Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1981, s. 390.

We wstępie autorka formułuje nieco apodyktycznie tezę, iż po powstaniu styczniowym „W procesie kształtowania wyobraźni narodowej Polaków, budzenia uczuć patriotycznych i świadomości współuczestnictwa we wspólnym dziele dążenia do odzyskania wolnej Ojczyzny, przekaz malarski odgrywa również rolę dominującą zajmując powoli, wraz z postępującym rozwojem doskonalenia środków wyrazu, dotychczasowe miejsce wielkiej, romantycznej poezji narodowej” (s. 19). Istotną rolę, jaką odegrała w tym procesie krytyka artystyczna, tłumaczy W. Nowakowska wagę podjętego tematu. Został on przedstawiony w układzie chronologicznym; trzonem pracy są cztery rozdziały, których tytuły stanowią zarazem propozycje periodyzacyjne („Wokół powstania styczniowego (1861—1864)”, „W służbie ojczyzny (1865—1874)”; „Ku nowej odrębności (1875—1883)”; i „W poszukiwaniu doskonałości formy”).

Autorka analizuje najszerzej rozumiane refleksje o sztuce, autorstwa publicystów, pisarzy (m.in. Prus i Sienkiewicz) i samych plastyków. Jej zdaniem większość tekstów świadczy o dążeniu do świadomego oddziaływania patriotyczno-wychowawczego; dotyczyło to zarówno funkcji malarstwa historycznego jak i współczesnego, które miało ukazywać przesiąknięte polskością typy, krajobrazy i sceny rodzajowe. Taka właśnie koncepcja sztuki rodziła się w polemice z bardziej „kosmopolitycznymi” poglądami oraz ze stanowiskiem, w myśl którego niemożliwe jest stworzenie niejako „na zamówienie” oryginalnych, narodowych form wypowiedzi artystycznej (tego zdania był m.in. Julian Klaczko). Zupełnie odmienne opinie formułował Stanisław Witkiewicz, walczący na łamach czasopisma „Wędrowiec” (któremu poświęcony jest w większości rozdz. IV niniejszej książki) o styl narodowy.

Podstawę źródłową pracy stanowią czasopisma warszawskie, krakowskie, lwowskie i petersburskie z lat 1860—1890; autorka niedostatecznie, jak się zdaje, uwzględniła wpływ, jaki na wypowiedzi publikowane w zaborze rosyjskim miała wywrzeć carska cenzura.

A.S.

Adam Dobroński, *Infrastruktura społeczna i ekonomiczna guberni łomżyńskiej i obwodu białostockiego (1866—1914)*, Sekcja Wydawnicza Filii UW w Białymstoku (1980), Rozprawy Uniwersytetu Warszawskiego, s. 696.

Infrastruktura jest terminem zaczerpniętym z zasobu pojęciowego nauk ekonomicznych. Oznacza „zespół podstawowych urządzeń i instytucji usługowych niezbędnych do zapewnienia należytego funkcjonowania gospodarki i życia ludności na danym terenie”. Wyróżnia się infrastrukturę ekonomiczną tj. urządzenia świad-